

Assessing the Affecting Factors on Tourism in the Historical Context with the Approach of Culture-Base Regeneration (Case Study: Babolsar city)

Sajed Soleymanian

Ph.D. Student, Department of Human Geography and Spatial Planning, Faculty of Earth Sciences, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran

Zohreh Fanni *

Associate Professor, Department of Human Geography and Spatial Planning, Faculty of Earth Sciences, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran

Abstract

One of the components of the regeneration projects is the expansion of cultural tourism and location marketing, which considers the existence of historical contexts as a platform for having historical-cultural values. Along with such an approach, preserving, reviving, and updating the spatial-physical, visual and aesthetic values of the ancient urban textures to make them desirable is discussed in this article. The city of Babolsar has been studied as one of the cities in Iran with touristic capability in the north of the country to evaluate the effective factors of tourism development in historical contexts. The study is applied research concerning purpose; The data collection method was quantitative using a questionnaire, and data analysis was conducted through multivariate regression test and path analysis. The research findings show that the re-creation of the basic culture is a factor in developing sustainable tourism in Babolsar and can be achieved by strengthening its factors (indigenous culture and local creative industries, art, traditional handicrafts, and preserving historical buildings). This study shows that the re-creation of cultural-historical contexts is closely related to the approach of urban tourism development in Iranian cities in general and in Babolsar in particular. At the same time, despite the unique opportunities of these structures, both in terms of physical and architectural attractions and historical rituals and traditions, the problems of tissue regeneration, severe shortages of tourism infrastructure, and limited and transient views of urban management can be the biggest obstacles to activating their capacities.

Keywords: Culture-Based Regeneration, Urban Tourism, Historic texture, Babolsar City

* Corresponding Author: z-fanni@sbu.ac.ir

How to Cite: Soleymanian, S., Assessing the Affecting Factors on Tourism in the Historical Context with the Approach of Culture- Base Regeneration (Case Study: Babolsar city), *Tourism Management Studies*, Vol. 16, No 53

ارزیابی عوامل مؤثر بر گردشگری در بافت تاریخی با رویکرد بازآفرینی فرهنگ مبنا (محدوده مورد مطالعه: شهر بابلسر)

ساجد سلیمانیان
دانشجوی دکتری رشته جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه شهید بهشتی،
تهران، ایران

زهره فنی *
دانشیار گروه جغرافیای انسانی و آمایش، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران

چکیده

یکی از اجزای طرح‌های بازآفرینی گسترش گردشگری فرهنگی و بازاریابی مکان است که موجودیت بافت‌های تاریخی را به‌عنوان بستر واجد ارزش‌های تاریخی-فرهنگی مورد توجه قرار می‌دهد. در کنار چنین رهیافتی، حفظ، احیا و به‌روزرسانی ارزش‌های فضایی-کالبدی، بصری و زیبایی‌شناسانه بافت‌های شهری کهن برای مطلوبیت بخشیدن به آن‌هاست که در این مقاله به آن پرداخته شده است. شهر بابلسر به‌عنوان یکی از شهرهای ایران با قابلیت گردشگری در شمال کشور در حوزه عوامل مؤثر توسعه گردشگری در بافت‌های تاریخی را مورد مطالعه قرار گرفته است. لذا هدف پژوهش، کاربردی و روش گردآوری داده‌ها کمی با بهره‌گیری از پرسشنامه بوده و تجزیه و تحلیل داده‌ها نیز از طریق آزمون رگرسیون چند متغیره و تحلیل مسیر انجام شده است. یافته‌های پژوهش بیانگر آن است که بازآفرینی فرهنگ مبنا، بافت تاریخی شهر، عاملی در توسعه گردشگری پایدار شهر بابلسر است و از طریق تقویت عوامل مؤثر بر آن (فرهنگ بومی و صنایع خلاق محلی، هنر، صنایع دستی سنتی و حفظ ساختمان‌های تاریخی) تحقق‌پذیر است. همچنین بازآفرینی بافت فرهنگی-تاریخی شهر با رویکرد توسعه گردشگری شهری در ایران به‌طور عام و در شهر بابلسر به‌ویژه ارتباط تنگاتنگی دارد. هم‌زمان با وجود فرصت‌های منحصربه‌فردی این بافت‌ها چه از منظر جاذبه‌های کالبدی و معماری و چه از منظر آیین‌ها و سنن تاریخی، مشکلات بازآفرینی بافت، کمبودهای شدید زیرساخت‌های گردشگری و دیدگاه‌های محدود و گذرای مدیریت شهری می‌توانند از بزرگ‌ترین موانع فعال‌سازی ظرفیت‌های آن‌ها در این زمینه باشند.

کلیدواژه‌ها: بازآفرینی فرهنگ مبنا، گردشگری شهری، بافت تاریخی، بابلسر

مقدمه

در سال‌های اخیر بازآفرینی بخش تاریخی و قدیمی شهرها به‌عنوان یکی از راهبردهای توسعه شهری مطرح شده است. در این راستا، عناصر فرهنگی-تاریخی از اجزای مهمی هستند که مسیر بازآفرینی خلاقانه را از طریق گردشگری امکان‌پذیر می‌نماید. از سوی دیگر تقویت بخش فرهنگی شهر در خلق، تولید، تجاری‌سازی ارزش‌ها و استعدادها و جاذبه‌های گردشگری مؤثر است و زمینه‌های قوی برای حضور گردشگری فرهنگی - تاریخی فراهم می‌نماید (اسواربروک و هورنر^۱، ۲۰۰۱؛ ۴).

قطب‌های توسعه در درون بافت‌های تاریخی به‌عنوان ابزاری فرهنگی برای حضور در عرصه صنایع فرهنگی بوده که مستقیم و غیرمستقیم بر منطقه تأثیر گذاشته و زمینه رقابت و امکان حضور در سطوح بین‌المللی را با تأکید بر بن‌مایه‌های فرهنگی و تاریخی و راهبردهای مختلف در راستای تکوین نظام یکپارچه بازآفرینی شهری و کسب هویتی جدید و ارتقاء تصویر شهر را فراهم می‌نماید. مسلم است مدیریت شهری نقشی بسیار مؤثر در مجموعه فرایندهای بازآفرینی فرهنگ مینا و توسعه گردشگری شهری ایفاء می‌کند (فنی و همکار، ۱۳۸۹).

فقدان حیات شهری در بافت‌های تاریخی و ارزشمند بخش‌های مختلف شهر، علی‌رغم تمامی خصوصیات ماندگارشان، دلیلی روشن بر رها شدن و متروکه شدن این بافت‌هاست. این در حالی است که با وجود کمترین توجهات و اقدامات حفاظتی در این گنجینه‌های تاریخی ارزشمند که هنوز برای بسیاری از ما ناشناخته است؛ این بافت‌ها پذیرای گردشگرانی است که با رویکرد آگاهی هر چه بیشتر این رمز و رازها و شاید بازگشت به اصل آنچه بودند (هویت)، به این ثروت‌های فرهنگی و تاریخی رجوع می‌نمایند.

به‌این ترتیب بازآفرینی بافت‌های تاریخی و فرهنگی فرصتی است که قابلیت‌های و توان‌های بالقوه فرهنگی نیز در کنار جاذبه‌های گردشگری طبیعت‌محور تقویت شود، با این حال، توسعه فعالیت گردشگری و فرهنگی، به‌سادگی، چیزی فراتر از بخشی صرف از سیاست اقتصاد محلی است.

شهر (بابلسر) یکی از قطب‌های گردشگری منطقه شمال و کانون اصلی گردشگری استان مازندران را تشکیل می‌دهد. این شهر با برخورداری از طبیعت زیبا و چشم‌نواز، جنگل،

دریا، اماکن فرهنگی و ابنیه تاریخی، از پتانسیل‌های زیادی برای توسعه گردشگری برخوردار است و سالانه گردشگران زیادی از نواحی مختلف کشور برای گردش و تفریح به این شهر می‌آیند. از این رو، ضرورت طرح‌های بازآفرینی شهر بابلسر و کمک به توسعه یکپارچه این شهر رویکردی متفاوت را می‌طلبد که از آن جمله می‌توان به توسعه گردشگری با هدف نهایی بازآفرینی فرهنگ مینا در بخش‌های مختلف این شهر اشاره کرد.

وجود جاذبه‌های گوناگون بدون در نظر گرفتن صنایع فرهنگی و توسعه مؤلفه‌های شهری مهم و تأثیرگذار، نمی‌تواند موجب توسعه گردشگری در بابلسر شود. به این ترتیب، عرصه پیش‌روی این پژوهش بررسی عوامل اصلی مؤثر بر توسعه گردشگری شهری است که در طرح‌ها و تحقیقات گذشته، از منظر بازآفرینی و گردشگری ارزیابی نشده و فقط به دنبال ایجاد بهره‌گیری از جاذبه‌ها برای تقویت نقش بافت تاریخی و احیای بافت فرسوده مناطق مختلف شهر بوده‌اند؛ بنابراین نتایج آن‌ها نتوانسته‌اند از فرصت‌ها، سرمایه‌ها و توان‌های تاریخی-فرهنگی شهر برای بازآفرینی آن و از این رو، توسعه گردشگری شهر استفاده کنند و در نتیجه از پسرقت شرایط اقتصادی-اجتماعی، کیفیت زیستی و دیگر نابسامانی‌های کالبدی، اجتماعی و اقتصادی شهر جلوگیری به عمل آورند؛ بنابراین سؤال محوری پژوهش بدین شرح قابل طرح می‌شود که عوامل مؤثر توسعه گردشگری در بافت تاریخی - فرهنگی واجد ارزش شهر بابلسر کدام‌اند؟

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

توسعه سریع شهرنشینی، تأثیرات قابل‌توجهی بر بافت‌های قدیمی و تاریخی بر جای گذاشته است. هسته قدیمی و تاریخی شهرها، برای اسکان جمعیت زیادی که غالباً مهاجران سال‌های اخیر می‌باشند، پیوسته دچار تغییر شکل شده که خود تخریب و فرسودگی بافت‌های مذکور را به همراه داشته است (ر. ک. به: پوراحمد و همکاران، ۱۳۸۹). بافت قدیمی و کهن شهرها به واسطه قدمت تاریخی و وجود عناصر با ارزش تاریخی، موقعیت مناسب ارتباطی، قرارگیری بازار اصلی شهر و قلب تپنده اقتصادی آن و غیره دارای ارزش و جایگاه منحصر به فردی در ساختار فضایی و کارکردی شهر است. در حالی که این گونه بافت‌ها علی‌رغم دارا بودن

پتانسیل‌ها و نقاط قوت، در طول زمان با تحولات متعددی مواجه شده و به تدریج دچار نارسایی و اختلال در ابعاد مختلف کارکردی، اقتصادی، اجتماعی، کالبدی، ارتباطی و زیست‌محیطی گردیده‌اند.

مشکلات و محدودیت‌هایی چون ناهمخوانی کالبد و فعالیت، وجود عناصر ناهمخوان شهری، کمی سرانه‌ی برخی کاربری‌ها مانند فضاهای فراغتی، فرهنگی و پارکینگ، فقدان سلسله‌مراتب مناسب در شبکه ارتباطی و عدم امکان نفوذپذیری به داخل بافت ارگانیک، کاربری‌های ناسازگار و جاذب ترافیک، وجود فضاهای بی‌دفاع و رهاشده، کمبود فضاهای عمومی مناسب جهت شکل‌گیری تعاملات اجتماعی، اختلال و نابسامانی در نظام کاربری زمین، برخی آلودگی‌های زیست‌محیطی، قرارگیری برخی قسمت‌های بافت در حریم آثار تاریخی و ضوابط نارسای ساخت‌وساز در آن، خروج تدریجی سرمایه و فعالیت و جایگزینی کارکرد سکونت‌ی باکیفیت بسیار نازل، موجب کاهش اهمیت و ارزش بافت قدیمی و هویت‌ساز شهرها شده و جابجایی‌های جمعیتی و خروج گروه‌های با توان مالی بالا و حس تعلق خاطر به آن و جایگزینی با گروه‌های کم‌درآمد و فاقد حس تعلق به مکان و فضا صورت پذیرد (یعقوبی و همکار، ۱۳۹۸).

هم‌زمان با بروز مسائل فوق و تأثیرات آن‌ها بر حوزه‌های مختلف، توجه به بافت‌های قدیمی و فرسوده و رفع ناپایداری آن‌ها، به موضوعی جدی و محوری در شهرها تبدیل شده، به گونه‌ای که سازمان‌های ذی‌ربط را به تکاپوی ساماندهی و احیای این عناصر و بافت مذکور سوق داده است و لزوم مداخله در این بافت‌ها را در دوره‌های زمانی مختلف مطرح نموده است.

در ادبیات اخیر دنیا، واژه‌ی بازآفرینی شهری، به‌عنوان یک واژه‌ی عام که مفاهیم دیگری نظیر بهسازی، نوسازی، بازسازی، توانمندسازی و روان‌بخشی را در برمی‌گیرد، به کار می‌رود. بازآفرینی شهری فرایندی است که به خلق فضای شهری جدید با حفظ ویژگی‌های اصلی فضایی، کالبدی و فعالیتی منجر می‌گردد. در این اقدام فضای شهری جدیدی حادث می‌شوند که ضمن شباهت‌های اساسی با فضای شهری قدیم، تفاوت‌های ماهوی و معنایی را با فضای قدیم به نمایش می‌گذارند. رهیافت بازآفرینی شهری تلاشی است یکپارچه برای به زندگی برگرداندن مناطق رو به نابودی.

بازآفرینی شهری نگرش و اقداماتی جامع و یکپارچه برای حل مشکلات شهری منطقه‌ی هدف عملیات است که در نهایت به یک پیشرفت پایداری اقتصادی، کالبدی، اجتماعی و محیطی خواهد انجامید. این تعریف حاوی تمام ویژگی‌های اساسی بازآفرینی شهری است (جدول ۱)؛ همان‌طور که لیچفلد نیاز به فهم بهتری از فرآیند انحطاط و همچنین داشتن یک توافق بر روی آنچه باید به دست آید و چگونگی تلاش برای رسیدن به آن را ضروری اعلام کرده است.

جدول ۱- سیر تکاملی نظریه بازآفرینی شهری

نوع سیاست هر دوره	دهه ۱۹۵۰	دهه ۱۹۶۰	دهه ۱۹۷۰	دهه ۱۹۸۰	دهه ۱۹۹۰
بازسازی	باز زنده سازی	نوسازی	توسعه مجدد	بازآفرینی	
راهبرد اصلی و جهت‌گیری	بازسازی و گسترش مناطق قدیمی‌تر شهرها و شهرک‌ها بر مبنای طرح‌های جامع و رشد حومه‌نشینی	تداوم راهبردهای دهه ۱۹۵۰، رشد حاشیه‌ای، برخی تلاش‌های اولیه درباره تجدید اسکان	تمرکز بر روی نوسازی در جای اولیه خود و طرح‌های واحد همسایگی، کماکان توسعه در حاشیه شهر	طرح‌های متعدد بزرگ برای توسعه و توسعه مجدد، پروژه‌های بزرگ‌مقیاس پر هزینه، پروژه‌های خارج از شهر	حرکت به‌سوی شکل بسیار جامعی از سیاست‌گذاری و اعمال تمرکز بر روی راه حل‌های یکپارچه
متصدیان بانفوذ و گروه‌های ذینفع	دولت ملی و محلی، پیمانکاران و توسعه‌دهندگان بخش خصوصی	حرکت به‌سوی توازن بیشتر میان بخش‌های دولتی و خصوصی	نقش در حال افزایش بخش خصوصی و تمرکززدایی از طریق دولت محلی	تأکید بر نقش بخش خصوصی و کارگزاران خاص، افزایش مشارکت	مشارکت به‌عنوان رهیافت غالب
کانون	سرمایه‌گذاری	ادامه روند دهه	محدودیت	تسلط بخش	توازن بیشتر

اقتصادی	بخش دولتی با مداخله نسبی بخش خصوصی	۱۹۵۰ با افزایش سرمایه‌گذاری بخش خصوصی	منابع بخش دولتی و رشد سرمایه‌گذاری بخش خصوصی	خصوصی با تأمین‌گزینشی بودجه از سوی بخش دولتی	میان بودجه تأمین‌شده از سوی بخش دولتی، خصوصی و داوطلبانه
محتوای اجتماعی	بهبود معیارهای زندگی و ساخت	بهبود اجتماعی و رفاه	اقدام اجتماع مدار و توانمندسازی بیشتر	خودداری اجتماعی با حمایت بسیار گزینشی دولت	تأکید بر نقش جامعه
تأکید فیزیکی	جایگزینی نواحی درونی و توسعه حاشیه‌ای	تداوم برخی رویکردهای دهه ۱۹۵۰ موازی با توانمندسازی نواحی	نوسازی گسترده بیشتر در مناطق شهری قدیمی‌تر	طرح‌های بزرگ جایگزینی و توسعه جدید، طرح‌های کلان‌مقیاس پرهزینه	میان‌روتر از دهه ۱۹۸۰، توجه به میراث و نگاهداشت ابنیه
رویکرد محیطی	منظرسازی و تا حدودی گسترش فضای سبز	بهسازی‌های گزینشی	بهسازی محیطی همراه با برخی ابتکارات	افزایش توجه به رویکردی گسترده‌تر نسبت به محیط	معرفی ایده گسترده‌تری از پایداری محیط

مجموع فعالیت‌هایی که گردشگر به‌عنوان بخشی از سفر انجام می‌دهد و هرگونه فعالیت و فعل و انفعالی را که در جریان سفر یک سیاحت‌گر اتفاق می‌افتد را می‌توان گردشگری تلقی کرد (شورای جهانی سفر و جهانگردی^۱، ۲۰۱۷). گردشگری مجموعه‌ای از فعالیت‌ها نظیر برنامه‌ریزی سفر، مسافرت به مقصد، اقامت، بازگشت و غیره است که در جریان مسافرت یک گردشگر اتفاق می‌افتد (فاخر و حسینی، ۱۳۹۶: ۹۴). سازمان جهانی جهانگردی، گردشگری را مجموعه فعالیت‌های افرادی که به مکان‌هایی خارج از محل زندگی و کار خود، به‌قصد تفریح و استراحت و انجام امور دیگر مسافرت می‌کنند و بیش از یک سال متوالی در آن مکان‌ها نمی‌مانند، تعریف نموده است (لی و همکاران^۲، ۲۰۱۸). به‌بیان‌دیگر گردشگری عبارت است از گذران اختیاری مدتی از اوقات فراغت خود در مکانی غیر از محل سکونت دائمی به‌قصد بهره‌برداری از لذت‌های گردشگری (هرورو و وگا^۳، ۲۰۱۷).

به‌طور کلی صنعت گردشگری از دو جهت دارای اهمیت است: اولاً موجب آشنایی مردم با دیگر فرهنگ‌ها، نژادها، اقوام، سرزمین‌ها و گویش‌ها می‌شود و ثانیاً از نظر اقتصادی یکی از منابع مهم درآمد و ارز و نیز ایجاد اشتغال محسوب می‌شود که امروزه جنبه اقتصادی آن بیشتر مورد توجه قرار گرفته است (صیدایی و هدایت مقدم، ۱۳۸۹: ۱۰۰). گردشگر امروزی از سفر، اهداف متفاوتی را دنبال می‌کند که همین امر باعث نوعی دسته‌بندی شده است. اصطلاح گردشگری شهری به‌سادگی بیانگر گشت‌وگذار در مناطق شهری و جستجوی عملکرد خاص (برند) آن شهر است (راجرسون^۴، ۲۰۱۱).

به تعبیر دیگر گردشگری شهری آن بخش از گذراندن زمان فراغت است که در حوزه سکونتگاهی و فضاها، باز درون شهر و حاشیه شهری تحقق پیدا می‌کند. از این نظر، مکان گردشگری شهری از خانه و فضاها، بسته تا مقیاس ملی و جهانی متمایز می‌شود. گردشگری شهری می‌تواند شامل جنبه‌های نیز باشد که یکی از مهم‌ترین انواع گردشگری و هدف آن آشنایی با آداب و رسوم، فرهنگ و هنر، بازدید از موزه‌ها، مکان‌های مذهبی و بناهای تاریخی است. گونه گردشگری تاریخی - فرهنگی، به دلیل اینکه محصولات عرضه‌شده در آن منحصر به فرد هستند و قابل تقلید نیستند، کمتر مورد تهدیدهای رقابتی

-
1. World Travel & Tourism Council
  2. Li et al.
  3. Herrero & Vega
  4. Rogerson

واقع می‌شود (پوستما و همکاران^۱، ۲۰۱۷). گردشگری فرهنگی شهر ارتباط مهمی با پایداری الگوهای سنتی در فرهنگ، معماری و میراث تاریخی دارد. بافت‌های تاریخی از مهم‌ترین عوامل جاذب گردشگران فرهنگی هستند و بر اساس تحقیقی که توسط مؤسسه بین‌المللی «لانگ وو» انجام گرفته، مهم‌ترین دسته از جاذبه‌های شهری در بازار گردشگری، مکان‌های قدیمی و جذاب هستند (میرحسینی و جهان‌بخش، ۱۳۹۵: ۹۱).

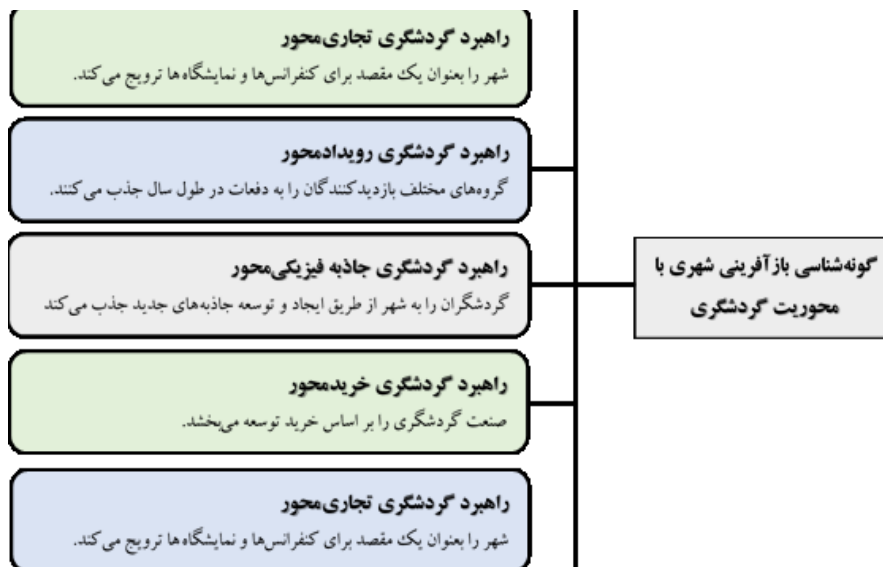
تیین جایگاه «فرهنگ» در رویکرد بازآفرینی شهر: بازآفرینی فرهنگ مبنای یکی از رویکردهای متأخر بازآفرینی پایدار شهری است که پس از سال‌ها تجربه در عرصه نظر و عمل توانسته حقانیت خود را نه تنها به عنوان رویکرد نظری بلکه به عنوان راهبردی عملی در نوسازی و بهسازی بافت و فضای قدیمی شهرها اثبات کند. کاربست مشارکت میراث فرهنگی و انسانی بافت‌های واجد ارزش در فرایند باز زنده سازی جریان حیات در بافت‌های قدیمی در برنامه‌ریزی توسعه گردشگری قابل تحقق است؛ چراکه از طریق عرضه داشته‌های فرهنگی به گردشگران علاقه‌مند است که می‌توان به رونق محلی فرهنگ و کسب و کارهای مرتبط دست یافت؛ بنابراین بازآفرینی فرهنگ مبنای گذرگاه گردشگری را می‌توان یکی از امیدبخش‌ترین راه‌حل‌های باز زنده سازی پایدار بافت‌های قدیمی شهرها دانست. فرهنگ و گردشگری به دلیل پتانسیل‌هایی که برای رشد دارند و هم‌افزایی آشکارشان با یکدیگر، ارتباطات درونی منسجمی برقرار کرده‌اند و در نتیجه گردشگری فرهنگی به عنوان یکی از سریع‌ترین بازارهای در حال رشد تبدیل به ابزاری برای تحول اقتصادی و اجتماعی در مقاصد این نوع گردشگری شده است (سازمان همکاری و توسعه اقتصادی^۲، ۲۰۰۹).

زمانی که از راهکار گردشگری در بازآفرینی فرهنگ مبنای صحبت به میان می‌آید، مشخصاً مقصود گردشگری فرهنگی یا گردشگری فرهنگ مبنای است؛ گردشگری فرهنگی نوعی گردشگری تعریف می‌شود که هدف اصلی آن گسترش افق دانش از طریق کشف میراث هنری و یا معماری یک سرزمین است (استراتان و همکاران^۳، ۲۰۱۵).

1. Postma et al.

2. The Organisation for Economic Co-operation and Development

3. Stratan et al.

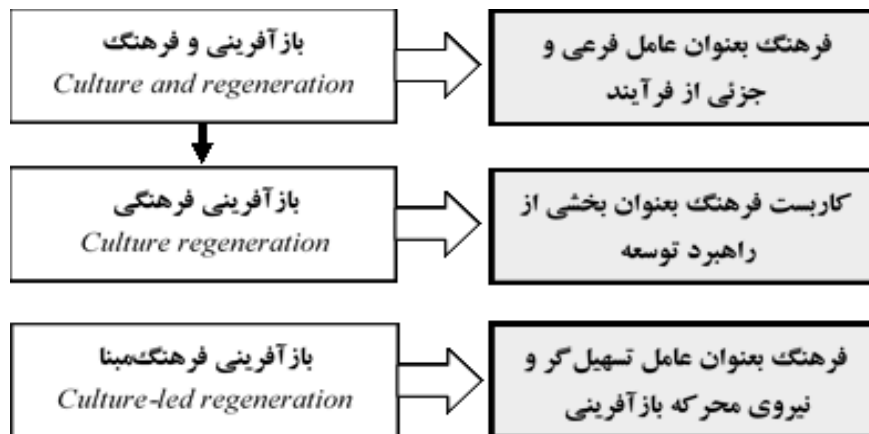

شکل ۱- گونه‌شناسی بازآفرینی شهری با محوریت گردشگری (سواربروک، ۲۰۰۰)

انسان محور بودن بخش گردشگری موجب شده تا نقش عوامل انسانی در توسعه آن بسیار چشمگیر و نمایان شود؛ به گونه‌ای که حمایت عوامل انسانی و فرهنگی تا حد بسیاری تضمین کننده پایداری این بخش محسوب می‌شود. در رویکرد فرهنگ مبنای، فرهنگ به عنوان یکی از سرمایه‌های اصلی شهر شناخته می‌شود. کاربرد فرهنگ و میراث فرهنگی برای کمک به پیشبرد اهداف بازآفرینی بافت‌های شهری عمدتاً به اواخر نیمه دوم قرن بیستم بازمی‌گردد؛ طی دهه‌های ۱۹۷۰ و ۱۹۸۰ میلادی، فرهنگ ابزاری بود در خدمت اهداف اجتماعی و سیاسی و هنوز هیچ نقش‌پذیری در عرصه اقتصادی نداشت؛ اما از دهه ۱۹۹۰ میلادی که برخی آن را «دوران مشارکت» می‌نامند، فرهنگ به عنوان ابزاری در خدمت بازآفرینی اقتصادی و کالبدی شهر مورد استفاده قرار می‌گیرد و از آن در سیاست‌گذاری‌های شهری استفاده فعال می‌شود (پژوهان و پورمقدم، ۱۳۹۶: ۵۵).

در نگاهی کلی، سه نوع الگو برای شرکت دادن عامل فرهنگ در بازآفرینی شهری وجود داشته است؛ این سه الگو به ترتیب عبارت‌اند از «فرهنگ و بازآفرینی»، «بازآفرینی فرهنگی» و «بازآفرینی فرهنگ - مبنای». طرح این سه الگو به نوعی با روند تکاملی برداشت از فرهنگ که پیش‌تر به آن اشاره شد، سازگاری دارد (تصویر شماره ۳). با گذار از دو

رویکرد متقدم‌تر، «بازآفرینی شهری فرهنگ - مبنا» که رویکردی امروزی و یکپارچه‌نگر است، فعالیت‌ها و رویدادهای فرهنگی را به مثابه عامل تسهیلگر و نیروی محرکه بازآفرینی شهری قرار می‌دهد.

شکل ۲- سیر گذار الگوهای اثرگذاری فرهنگ بر بازآفرینی شهری

نهادینه شدن «رویدادهای فرهنگی»، نقش مؤثری در تثبیت رویکرد «بازآفرینی شهری» داشته و به‌عنوان عاملی برای حفاظت از میراث ارتقای کیفیت محیطی، مرمت و بازآفرینی ساختار کالبدی، طراحی‌های جدید و هماهنگ با ساختار قبلی و ورود به کارکردهای نو به ساختارهای جدید تبدیل شده است. در بازآفرینی فرهنگی، عامل فرهنگ به‌عنوان یک راهبرد توسعه‌ای بسیار مهم در مقیاس‌های محلی و جهانی مطرح است. از دهه ۱۹۹۰، انگاره‌ی «بازآفرینی فرهنگ مبنا» و استفاده از «سرمایه‌های فرهنگی» به‌عنوان گزینه‌ای موفق در عرصه‌ی مرمت و حفاظت شهری مطرح شده است. در این رویکرد، فرهنگ به‌عنوان عامل تسهیلگر و نیروی محرکه بازآفرینی معرفی می‌شود. استفاده از رویدادهای فرهنگی و ایجاد «شهر - فرهنگ» و «شهر - رویداد» که عوامل «خاطره‌ساز» و «خاطره‌های جمعی» نقش مهمی می‌یابد و شهر مکان دائمی انواع نمایش‌ها و فعالیت‌ها می‌گردد و با ایده‌های دیگر در ارتباط است (امین‌زاده و دادرس، ۱۳۹۱: ۱۰۱).

به‌منظور اجرای اقدامات کالبدی در پروژه‌های بازآفرینی، تعیین مقیاس فضایی - کالبدی مهم تلقی می‌شود. این امر سبب بازتعریف عرصه‌ی حضور فرهنگ در شهر به‌عنوان

محدوده فرهنگی می‌شود. به بیان دیگر، رابطه‌ی بازآفرینی فرهنگ مینا و گردشگری در توسعه قابلیت‌های فضاها و فرهنگی و تاریخی قابل پیوند است (پژوهان و دیگران، ۱۳۹۷: ۵۱۳). خلاصه‌ای از پژوهش‌های مرتبط و مهم در زمینه موضوع، در جدول شماره ۱ گردآوری شده است:

جدول ۱- پیشینه تحقیقات داخلی و خارجی

محققان	سال	عنوان	یافته‌ها
پژوهان و همکاران	۱۳۹۷	بازآفرینی فرهنگ مینا با رهیافت گردشگری برای محله ظهیرآباد تهران	تقویت اقتصاد و ساختار مدیریت محله‌ای، در اولویت برای آغاز برنامه‌ریزی بازآفرینی این محله قرار دارد.
کریم‌زاده و همکاران	۱۳۹۷	تحلیلی بر گردشگری شهری در بازآفرینی بافت‌های تاریخی شهر شیراز از دیدگاه ساکنین محلی	عوامل تأثیرگذار بر بازآفرینی شهری گردشگر محور عبارت‌اند از: ابعاد اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و کالبدی اولویت‌بندی شد
پژوهان و پورمقدم	۱۳۹۶	برنامه‌ریزی راهبردی گردشگری شهری با رویکرد بازآفرینی فرهنگ مینا در بافت تاریخی شهر رشت	که بافت قدیم شهر رشت با وجود دارا بودن منابع فرهنگی درون خود، به دلیل ضعف زیرساخت‌های گردشگری فرهنگی و عدم خلاقیت در کاربست فرهنگ و هنر در فرایند بازآفرینی فرهنگ مینا نتوانسته از این منابع محلی بهره جوید.
جینگ‌ی و چان شینگ ^۱	۲۰۱۸	بررسی تأثیرات گردشگری فرهنگی بر منطقه ساحلی ژوحای از منظر تغییرات فرهنگی با استفاده از مدل	روابط درونی بین توسعه گردشگری، فرهنگ وارداتی گردشگران و فرهنگ محلی جامعه میزبان وجود داشته که باید شناسایی شود و در پایان چارچوبی را

بر اساس نتایج تجربی در ژوهای در راستای توسعه گردشگری فرهنگی با صیانت از منابع فرهنگی پیشنهاد داده‌اند	تغییر فرهنگی		
کمبود منابع برای توسعه زیرساخت‌ها، مشکلات جذب گردشگر به بافت تاریخی شهر و مشکلات فضایی ناشی از توزیع امکانات و تسهیلات در شهر بیان نموده و استدلال می‌کنند که کوشیک با برطرف کردن این مشکلات و توسعه گردشگری فرهنگی می‌تواند موفق به بازگرداندن برند خود شود و از یک شهر صنعتی کمونیستی شرق اروپا به یک شهر فرهنگی، خلاق و گردشگر محور تبدیل شود	بازآفرینی فرهنگ مبنای از طریق نسل جوان در بافت مرکزی شهر کوشیک در اسلواکی	۲۰۱۷	هدوک و دزوپکا^۱
مهمان‌نوازی جامعه میزبان گردشگری در بوداپست نقشی اساسی در توسعه گردشگری فرهنگی و توسعه روابط فرهنگی با گردشگران دارد	ارتباط بین مهمان‌نوازی جامعه میزبان، فرهنگ و بازآفرینی شهری در بوداپست مجارستان	۲۰۱۰	لوگوسی و همکاران^۲

با توجه به نتایج تحقیقات پیشین در این زمینه، چنین می‌توان تبیین کرد که پژوهش حاضر علاوه بر پردازش و تحلیل اغلب متغیرهای تأثیرگذار، در شهری انجام شده که تاکنون پژوهشی درباره اهمیت بافت فرهنگی-تاریخی آن انجام نشده است و به‌طور کلی یک شهر ساحلی با روابط تجاری محدود در گذشته شناخته شده است. درحالی‌که با انجام این پژوهش می‌توان جنبه‌های مغفول گردشگری این شهر که می‌تواند نقش مهمی در دیپلماسی شهری در سطح فرا منطقه‌ای و نواحی فرامرزی ایفا کنند را برجسته نمود.

1. Hudec & Dzurka
2. Lugosi et al.

روش شناسی پژوهش

روش تحلیل مسیر، نخستین بار توسط یک بیولوژیست به نام «سوول رایت» در سال ۱۹۳۴ در ارتباط با تجزیه کردن مجموع همبستگی بین دو متغیر در یک سیستم علی معروف شد. این روش تعمیم یافته روش رگرسیون چندمتغیره در ارتباط با تدوین مدل‌های علی است. تکنیک تحلیل مسیر بر اساس فرض ارتباط بین متغیرهای مستقل و وابسته استوار است. این روش بر استفاده ابتکاری از نمودار تصویری که به دیاگرام مسیر است، تأکید خاص دارد. در روش تحلیل مسیر، علاوه بر تقسیم مستقیم، امکان شناسایی تأثیرات غیرمستقیم هر یک از متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته نیز وجود دارد. به همین دلیل، در تحلیل مسیر، چندین معادله خط رگرسیونی استاندارد شده وجود دارد، درحالی که در تحلیل رگرسیون، تنها یک معادله خط رگرسیونی استاندارد شده وجود دارد. در واقع تفاوت تحلیل مسیر و رگرسیون در توانایی تحلیل مسیر در سنجش تأثیرات غیرمستقیم (علاوه بر تأثیرات مستقیم) است. پژوهش حاضر از لحاظ هدف، کاربردی و از حیث روش گردآوری داده‌ها، توصیفی - تحلیلی است. برای گردآوری داده‌ها در بخش نظری از روش اسنادی و در بخش میدانی از روش پیمایش مبتنی بر مصاحبه و پرسش‌نامه استفاده شده است. در شیوه میدانی علاوه بر مشاهدات عینی برای کسب اطلاعات بیشتر و اظهار نظر دست‌اندرکاران بخش گردشگری در منطقه اعم از خانوارهای محلی و جامعه میزبان از روش پرسشنامه استفاده شده که سؤالات آن در قالب طیف لیکرت بوده است. برای تعیین اعتبار و روایی پرسشنامه از روش اعتبار صوری (مبتنی بر داوری و قضاوت اساتید و کارشناسان) و برای تعیین پایایی پرسشنامه از روش ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد که ضرایب به دست آمده نشان از همبستگی مطلوب و قوی بین سؤالات است (ارزش عددی بالای ۰/۵). جامعه آماری پژوهش شامل مردم بومی شهر بابلسر بر اساس سرشماری سال ۱۳۹۵ (۵۹۹۶۶ نفر) و حجم نمونه آماری با استفاده از فرمول کوکران برابر با ۳۸۲ نفر به دست آمده است که برای کاهش خطاهای احتمالی و نیز دستیابی به نتایج دقیق‌تر به ۴۰۰ پرسشنامه افزایش پیدا کرد. جهت بررسی یافته‌های این تحقیق از آمار توصیفی و آمار استنباطی در نرم‌افزار "اس پی اس اس" استفاده شده است.

جدول ۴- ابعاد و معیارهای گوناگون بازآفرینی شهری گردشگرمحور

منابع	گویه‌ها	بعد
لاو، ^۱ ؛ ۱۹۳؛ کلارک و همکاران، ^۲ ؛ ۲۰۰۲؛ چانشا و سلادا، ^۳ ؛ ۲۰۰۹	کیفیت زندگی	توسعه فرهنگی و اجتماعی
اسواربروک، ^۴ ؛ ۲۰۰۰؛ ایوانز و شاو، ^۵ ؛ ۲۰۰۴	غرور و مباحث ساکنین	
کیسیون اروپا، ^۶ ؛ ۱۹۹۷؛ رید، ^۷ ؛ ۲۰۰۷؛ اسمیت، ^۸ ؛ ۱۹۹۵؛ پرات، ^۹ ؛ ۲۰۰۹؛ مایلز و پادیسون، ^{۱۰} ؛ ۲۰۰۷	توانمندسازی اجتماعی	
فلوریدا، ^{۱۱} ؛ ۲۰۰۲؛ کونا و سلادا، ^{۱۱} ؛ ۲۰۰۹	طبقه خلاق	
براون، ^{۱۲} ؛ ۲۰۰۰؛ اسکات، ^{۱۳} ؛ ۲۰۰۶	فرهنگ سنتی	
براون، ^{۱۴} ؛ ۲۰۰۰	تبادلات فرهنگی	
بیانچی، ^{۱۵} ؛ ۱۹۹۴؛ لندری، ^{۱۶} ؛ ۲۰۰۶؛ اسکات، ^{۱۷} ؛ ۲۰۰۶؛ هال، ^{۱۸} ؛ ۲۰۰۱	صنایع فرهنگی خلاق	
فلوریدا، ^{۱۹} ؛ ۲۰۰۲؛ اسکات، ^{۲۰} ؛ ۲۰۰۶	فرهنگ فعال	
گیبسون، ^{۲۱} ؛ ۱۹۸۲؛ هوندسون، ^{۲۲} ؛ ۱۹۸۹؛ لاو، ^{۲۳} ؛ ۱۹۹۲؛ زوکین، ^{۲۴} ؛ ۱۹۹۱؛ فگینس، ^{۲۵} ؛ ۱۹۹۵	آداب و رسوم	
کولانتونیو و دیکسون، ^{۲۶} ؛ ۲۰۱۱	سرمایه اجتماعی	
ان جی، ^{۲۷} ؛ ۲۰۰۵	مشارکت	
کولانتونیو و دیکسون، ^{۲۸} ؛ ۲۰۱۱	احساس تعلق	
گودشالک و اندرسون، ^{۲۹} ؛ ۲۰۱۲	شکل سکونت	
کولانتونیو و دیکسون، ^{۳۰} ؛ ۲۰۱۱	نوع همکاری	
دفتر آمادگی و مدیریت حوادث ^{۳۱} (۲۰۰۶)	سواد	
دفتر آمادگی و مدیریت حوادث ^{۳۲} (۲۰۰۶)	امنیت	

1. Law
2. Clarke et al.
3. Chansha and Selada
4. Swarbrooke
5. Evans and Shaw
6. European Commission
7. Smith
8. Pratt
9. Miles & Padison
10. Florida
11. Cunha and Selada
12. Bianchi
13. Landry
14. Scott
15. Hall
16. Gibson
17. Hudson
18. Zukin
19. Faggens
20. Colantonio and Dixon
21. Godschalk and Anderson
22. Office of Disaster Preparedness and Management

یافته‌ها

یافته‌های توصیفی

با توجه به جدول شماره ۵، بیشترین افراد پاسخگو، جوانان هستند (۵۷ درصد پاسخگویان). رده سنی ۲۵ - ۳۵ سال بیشترین افراد پرسش‌شونده و افراد مسن و بالای ۶۵ سال با درصد فراوانی ۸ درصد کمترین افراد پاسخگو هستند. ۵۶ درصد افراد پاسخگو مرد و ۴۴ درصد نیز زن هستند. همچنین ۳۸ درصد افراد پاسخگو دارای مدرک تحصیلی لیسانس به بالا و تنها ۴ درصد افراد بی‌سواد بودند. شغل‌های خانه‌دار و دانشجو، آزاد و کارمند بیشترین فراوانی افراد پاسخگو بودند (به ترتیب با ارزش عددی ۳۰، ۲۹ و ۲۸ درصد فراوانی) و افراد بیکار و بازنشسته نیز کمترین درصد فراوانی را دارا بودند (به ترتیب با ارزش عددی ۶ و ۲ درصد فراوانی).

جدول ۵- مشخصات پرسش‌شوندگان

شرح					ویژگی	ردیف	
۶۵+	۶۵-۵۶	۵۵-۴۶	۴۵-۳۶	۳۵-۲۵	سن	۱	
۸	۱۶	۱۹	۲۷	۳۰	درصد فراوانی		
زن		مرد			جنس	۲	
۴۴		۵۶			درصد فراوانی		
لیسانس به بالا	فوق‌دیپلم	دیپلم	راهنمایی	ابتدایی	بی‌سواد	تحصیلات	۳
۳۸	۱۰	۱۹	۹	۲۱	۴	درصد فراوانی	
خانه‌دار، دانشجو	بازنشسته	کارگر	کارمند	آزاد	بیکار	شغل	۵
۳۰	۶	۱۵	۲۸	۲۹	۲	درصد فراوانی	

منبع: (تجزیه و تحلیل پرسش‌نامه، ۱۳۹۸)

یافته‌های تحلیلی

سنجش ارتباط میان بازآفرینی فرهنگ محور و توسعه گردشگری شهری: یکی از جداول خروجی آزمون رگرسیون چند متغیره، جدول ۶ است که به بررسی ضریب همبستگی بین متغیرها و ضریب تعیین تعدیل شده، می‌پردازد. نتایج حاصل از آن حاکی است که مقدار ضریب همبستگی (R) بین متغیرها «۰/۷۰۱»، نشان می‌دهد بین مجموعه متغیرهای مستقل و متغیر وابسته تحقیق همبستگی بسیار قوی وجود دارد و از سوی مقدار ضریب تعدیل شده (R Square) برابر است با «۰/۶۲۰» که نشان‌دهنده این است که ۶۲ درصد از کل تغییرات شاخص‌های بازآفرینی فرهنگی ذکر شده در این معادله است.

جدول ۶- نتایج آزمون رگرسیون چندمتغیره برای سنجش ارتباط بین بازآفرینی فرهنگ محور و توسعه

گردشگری شهری

مدل	R	R Square	Adjusted Square	انحراف استاندارد خطای تخمین
۱	۰/۷۰۱	۰/۶۲۰	۰/۴۱۸	۰/۹۵۱

جدول بعدی این آزمون مربوط به جدول ANOVA است که برازندگی مدل را موردبررسی قرار می‌دهد. با توجه به معنی‌داری مقدار آزمون F در سطح خطای کوچک‌تر از ۰/۰۰۲ می‌توان نتیجه گرفت که مدل رگرسیونی تحقیق مرکب از یک متغیر مستقل و یک متغیر وابسته مدل خوبی بوده و مجموعه متغیرهای مستقل قادرند میزان اثرات بازآفرینی فرهنگی- اجتماعی شهر بر بخش گردشگری را تبیین کنند.

در آزمون ANOVA، منبع تغییرات (واریانس‌ها) به دو دسته بین گروهی یا تغییرات ناشی از تفاوت بین جوامع یا گروه‌بندی محقق و دسته درون گروهی یا تغییرات ناشی از عوامل دیگر (خطاها) تقسیم می‌شوند. در تحلیل اجزای واریانس به بررسی این موضوع پرداخته می‌شود که پراکندگی (واریانس‌ها) چه میزان ناشی از درون گروهی و چه میزان ناشی از بین گروهی است؟

با توجه به توضیحاتی که ارائه شد، اگر سطح معناداری به دست آمده برای F دست کم کوچک تر از $0/05$ باشد، می توان قضاوت کرد که بین میانگین ابعاد مورد مطالعه تفاوت در سطح ۹۵ درصد وجود دارد و در صورتی که عدد به دست آمده کوچک تر از $0/01$ باشد، می توان مدعی شد که این تفاوت در سطح ۹۹ درصد معنی دار است. پس با توجه به جدول شماره ۷، مشاهده می شود که سطح معناداری در سطح کمتر از $0/01$ قرار دارد، بدین صورت تفاوت میانگین ها در سطح ۹۹ درصد معنی دار است.

جدول ۷- بررسی تفاوت میانگین ابعاد بازآفرینی فرهنگ محور و مؤلفه گردشگری شهری

مؤلفه ها و ابعاد	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	One – Way ANOVA (F)	Sig.
بین گروهی	۷۶۷/۸۸۳	۱۷	۴۵/۱۶۹		
درون گروهی	۶۸/۸۱۶	۳۷۲	۴/۰۴۸	۹۵۷/۹۸۰	۰,۰۰۰
کل	۸۳۶/۶۹۹	۳۹۹	۴۹/۲۱۷		

منبع: (یافته های پژوهش، ۱۳۹۸)

خروجی بعدی جدول ضرایب است که میزان تأثیر هر متغیر در گردشگری شهری را نشان می دهد. متغیر وابسته: شاخص های بازآفرینی فرهنگی-تاریخی در شهر است که اگر سطح معناداری کمتر از « $0/05$ » باشد یعنی « $0,000$ »، نشانگر وجود تأثیر آن بر متغیر گردشگری شهر است. عدد بتا نیز نوع و شدت رابطه را مشخص می کند که در این آزمون عدد « $0,501$ » یعنی بیشتر از $0,5$ است. تبیین جدول زیر این است که بر اساس ستون sig. متغیرهای ستون مدل، دارای ارتباط معناداری با شاخص گردشگری شهری است، عدد بتا نیز نوع و شدت این رابطه را نشان می دهد.

جدول ۹- ضرایب ابعاد فرهنگی - اجتماعی بازآفرینی فرهنگ محور

ضرایب					
مدل	ضرایب غیراستاندارد		ضرایب استاندارد شده	t	Sig.
	B	خطای استاندارد	Beta		
مقدار ثابت	۰/۸۷۱	۰/۲۸۹		۳/۰۲۴	.۰۰۰
ابعاد اجتماعی - فرهنگی	۰/۴۸۹	۰/۱۹۸	۰/۵۰۱	۷/۱۲۵	.۰۰۰

ارتباط و تأثیر بازآفرینی فرهنگ محور بر توسعه گردشگری شهر بابل سر مطابق جدول شماره ۹ (۹)، بین بازآفرینی فرهنگ محور و توسعه گردشگری ارتباط مطلوبی برقرار است. طبق جدول، سطح معناداری کمتر از «۰/۰۵» و شدت همبستگی نیز بیشتر از «۰/۵» است؛ یعنی سطح معناداری بعد اجتماعی فرهنگی «۰/۰۰۰» و شدت همبستگی نیز «۰/۸۶۱» است. بین بازآفرینی و توسعه گردشگری رابطه‌ی معناداری وجود دارد؛ بنابراین فرضیه اول تأیید می‌شود.

جدول ۱۰- همبستگی بین بازآفرینی فرهنگ مینا و توسعه گردشگری شهری

بعد	نوع آزمون	شدت همبستگی	سطح معناداری (Sig.)
اجتماعی - فرهنگی	اسپیرمن	۰/۸۶۱	۰,۰۰۰

عوامل مؤثر بر کانون‌های زمینه‌ساز توسعه گردشگری با استفاده از آزمون تحلیل مسیر نکته: در تحلیل مسیر، فلش‌ها، مشخص کننده تأثیرات علی از متغیرهای مستقل به سمت متغیرهای وابسته میانی (بازآفرینی پایدار) و نهایی (گردشگری شهری) هستند.

تحلیل مسیر برای تبیین دقیق‌تر روابط علی متغیرها، به تجزیه همبستگی بین آن‌ها می‌پردازد. از طریق این تجزیه، اثرات مستقیم و غیرمستقیم یک متغیر، بر متغیر دیگر مشخص می‌شود. آنچه ضرایب همبستگی نشان می‌دهند، اثرات مستقیم و غیرمستقیم متغیرهاست. به عبارت دیگر رابطه زیر همواره برقرار است و مقدار تأثیرگذاری هر عامل همواره از «۱-» تا «۱+» در نوسان است. اثرات غیرمستقیم + اثرات مستقیم = همبستگی.

نحوه‌ی محاسبه‌ی ضرایب مسیر (تأثیر رگرسیونی) مستقیم، غیرمستقیم و کل: بعد از اینکه روش تحلیل مسیر را طی چندین مرحله اجرا کردیم، باید در قالب جدولی، نتیجه مربوط به انواع تأثیر مستقیم، غیرمستقیم و هم مستقیم و هم غیرمستقیم متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته را نشان دهیم.

محاسبه تأثیر مستقیم: تأثیر مستقیم در واقع همان ضریب تأثیر رگرسیونی هر متغیر مستقل بر متغیر وابسته است؛ بنابراین، مقدار این تأثیر را می‌توان از خروجی تحلیل رگرسیون به دست آورد.

محاسبه تأثیر غیرمستقیم: برای به دست آوردن مقدار تأثیر غیرمستقیم هر متغیر مستقل بر متغیر وابسته، ابتدا باید تمامی مسیرهای تأثیرات غیرمستقیم هر متغیر مستقل بر متغیر وابسته را در هم ضرب و سپس ماحصل تمامی این تأثیرات را با هم جمع کنیم.

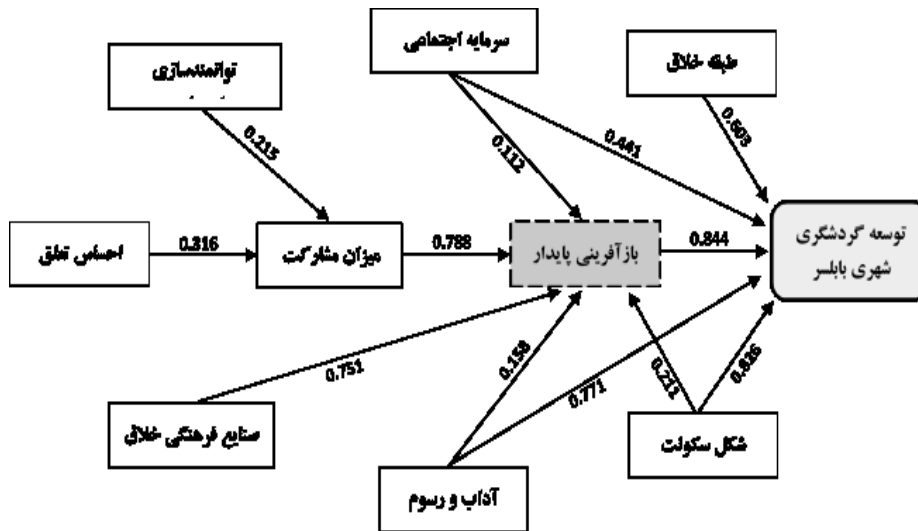
محاسبه تأثیر کل: مجموع تأثیرهای مستقیم و غیرمستقیم هر متغیر مستقل بر متغیر وابسته نشاط را نشان می‌دهد. برای به دست آوردن این مقدار کل، باید مقدارهای تأثیرهای مستقیم و غیرمستقیم هر متغیر مستقل را با هم جمع کنیم.

جدول ۱۱- ضرایب مسیر (تأثیر رگرسیون) مستقیم، غیرمستقیم و کل

تأثیر کل	تأثیر غیرمستقیم	تأثیر مستقیم	
۰/۳۱۶	۰/۳۱۶	-	احساس تعلق
۰/۷۸۸	۰/۷۸۸	-	میزان مشارکت
۰/۸۴۴	-	۰/۸۴۴	بازآفرینی پایدار
۰/۲۱۵	۰/۲۱۵	-	توانمندسازی اجتماعی
۰/۳۲۹	-۰/۱۱۲	۰/۴۴۱	سرمایه اجتماعی
۰/۶۰۳	-	۰/۶۰۳	طبقه خلاق
۰/۷۵۱	۰/۷۵۱	-	صنایع فرهنگی خلاق
۰/۶۱۳	-۰/۱۵۸	۰/۷۷۱	آداب و رسوم
۰/۶۱۵	-۰/۲۱۱	۰/۸۲۶	شکل سکونت

با توجه به شکل شماره ۵، شاخص‌های طبقه خلاق، سرمایه اجتماعی، شکل سکونت، آداب و رسوم و بازآفرینی پایدار به ترتیب با ارزش عددی «۰/۶۰۳؛ ۰/۴۴۱؛ ۰/۸۲۶؛ ۰/۷۷۱ و ۰/۸۴۴» دارای ارتباط مستقیم با توسعه گردشگری شهر بابلرس می‌باشند؛ همچنین شاخص‌های توانمندسازی اجتماعی، سرمایه اجتماعی، احساس تعلق، میزان مشارکت، صنایع فرهنگی خلاق، آداب و رسوم و شکل سکونت به ترتیب با ارزش عددی «۰/۲۱۵، ۰/۲۱۱ - ۰/۳۱۶؛ ۰/۷۸۸؛ ۰/۷۵۱؛ ۰/۱۵۸ - ۰/۲۱۱» در ازای ارتباط غیرمستقیم با توسعه گردشگری شهر بابلرس هستند. لازم به ذکر است که شاخص‌های سرمایه اجتماعی، آداب و رسوم و شکل سکونت هم دارای ارتباط مستقیم و هم ارتباط غیرمستقیم می‌باشند. با توجه به توضیحات ارائه شده، فرض دوم نیز این گونه تأیید

می‌شود که هر کدام از شاخص‌ها، تأثیرات متفاوتی بر توسعه گردشگری شهر بابلسر دارند.

شکل ۳- مدل اقتضایی عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری شهری بابلسر

نتیجه‌گیری

در این پژوهش فرایند بازآفرینی فرهنگ‌مبنا در بافت تاریخی شهر بابلسر با رویکرد توسعه گردشگری شهری بررسی و ارزیابی شده است؛ پیشینه نظری موضوع، از رهیافت گردشگری فرهنگی به‌عنوان کاتالیزوری قابل‌اتکا در برنامه‌های بازآفرینی فرهنگ‌مبنا شهر یاد می‌کنند و تجارب موفق نیز نشان داده که با استفاده از آن می‌توان به رونق اقتصاد محلی در عین صیانت از میراث‌های هنری و فرهنگی جوامع محلی دست یافت. موضوع بعدی که در مرور متون مرتبط با بازآفرینی از طریق گردشگری فرهنگی به‌عنوان موضوع کلیدی مهم به نظر می‌آید، درگیر کردن جوامع محلی از طریق ایجاد فرصت‌هایی برای ارائه هنرهای بومی و قومی خود به گردشگران به‌عنوان عاملی مهم در تضمین موفقیت و پایداری رهیافت گردشگری فرهنگی است؛ تجارب نشان داده‌اند که مداخله دولت در چارچوب ایجاد فرصت‌های اشتغال‌زایی در این زمینه باید کنترل شود. چنانچه دولت به کارفرمای بزرگ با رویکرد تعریف پروژه‌های بزرگ، هرچند با رویکرد فرهنگ‌مبنا مبدل

شود، مشارکت مردمی در این فرایند تضعیف شده و برنامه‌های بازآفرینی، پایداری خود را از دست خواهند داد. نتایج پژوهش حاضر نشان داد که بازآفرینی بافت‌های فرهنگی - تاریخی با رویکرد توسعه گردشگری شهری در شهرهای ایران به‌طور عام و در شهر بابلس به‌طور خاص ارتباط تنگاتنگی دارد. هم‌زمان با وجود فرصت‌های منحصربه‌فردی این بافت‌ها چه از منظر جاذبه‌های کالبدی و معماری و چه از منظر آیین‌ها و سنن تاریخی، مشکلات بازآفرینی بافت، کمبودهای شدید زیرساخت‌های گردشگری و دیدگاه‌های محدود و گذرای مدیریت شهری می‌توانند از بزرگ‌ترین موانع فعال‌سازی ظرفیت‌های آن‌ها در این زمینه باشند. همچنین تفاوت این تحقیق با تحقیقات پیشین، این است که در تحقیقات قبلی برخی از ابعاد و شاخص‌های بازآفرینی گردشگرمحور را بررسی کرده‌اند درحالی‌که این پژوهش سعی داشته است علاوه بر ابعاد موجود، به سایر عناصر مانند بهبود و تقویت بخش فرهنگی و اجتماعی شهر را بررسی کند و تأثیر آن‌ها را بر توسعه گردشگری شهری بابلس نشان دهد؛ بنابراین نتایج رگرسیون چند متغیره حاکی از آن است که مقدار ضریب همبستگی (R) بین متغیرها «۰/۷۰۱» را نشان می‌دهد بدین معنی که بین مجموعه متغیرهای مستقل و متغیر وابسته تحقیق همبستگی بسیار قوی وجود دارد. همچنین با استفاده از آزمون t تک نمونه‌ای مشخص شد که در حال حاضر ابعاد اجتماعی - فرهنگی بازآفرینی فرهنگ‌محور در راستای گردشگری فرهنگی شهر بابلس در وضعیت مطلوبی قرار دارد (ارزش عددی ضریب بتا ۰/۵۰۱ و سطح معناداری آن کمتر از ۰/۰۵ است). با استفاده از آزمون تحلیل مسیر مشخص شد که شاخص‌های طبقه خلاق با ارزش عددی ۰/۶۰۳، سرمایه اجتماعی با ارزش عددی ۰/۴۴۱، شکل سکونت با ارزش ۰/۸۲۶، آداب‌ورسوم با ارزش ۰/۷۷۱ و بازآفرینی پایدار با ارزش ۰/۸۴۴ دارای ارتباط مستقیم و شاخص‌های توانمندسازی اجتماعی، سرمایه اجتماعی، احساس تعلق، میزان مشارکت، صنایع فرهنگی خلاق، آداب‌ورسوم و شکل سکونت به ترتیب با ارزش‌های عددی «۰/۲۱۵، ۰/۲۱۱-؛ ۰/۳۱۶؛ ۰/۷۸۸؛ ۰/۷۵۱؛ ۰/۱۵۸- و ۰/۲۱۱» دارای ارتباط غیرمستقیم با توسعه گردشگری شهر بابلس هستند. لازم به ذکر است که شاخص‌های سرمایه اجتماعی، آداب‌ورسوم و شکل سکونت هم ارتباط مستقیم و هم غیرمستقیم دارند؛ بنابراین به نظر

می‌رسد برنامه توسعه گردشگری در بافت‌های فرهنگی شهرهای ایران، برنامه‌های بلندمدت با اولویت تأمین زیرساخت‌ها و تغییر دیدگاه‌های کوتاه‌مدت مدیریت شهری باشد. تحقیق حاضر نشان داد که هرگونه دخالتی در جهت بهبود و تقویت حوزه و بافت فرهنگی شهر، توانسته بخش گردشگری شهر، فرهنگ و صنایع خلاق محلی را تحت تأثیر خود قرار داده و اثرات مثبتی بر توسعه گردشگری شهر، هنر و صنایع دستی سنتی و حفظ ساختمان‌های تاریخی شده است. اثرات بالقوه دیگری مانند تجاری‌سازی صنایع فرهنگی قابل توجه است و می‌تواند موجبات رشد اقتصادی منطقه‌ای را فراهم کند. در راستای بعد کالبدی، توسعه گردشگری شهری بر بهبود زیرساخت‌های شهری، ارتقاء کیفیت خدمات عمومی و بهبود منظر شهری نیز تأثیرات مثبتی خواهد داشت و از این منظر بازآفرینی شهری با محوریت گردشگری، بر رضایتمندی ساکنین نیز اثرات مثبتی دارد.

سیاسگزاری

بدین وسیله از معاونت پژوهشی و کارکنان خدوم سازمان میراث فرهنگی و گردشگری شهر بابلسر، همه کارشناسان امور شهری و افرادی که با پاسخگویی و نظرات ارزشمند خود، در انجام این پژوهش حمایت و همراهی کردند، تقدیر و تشکر می‌شود.

ORCID

Sajed Soleymanian
Zohreh Fanni

<http://orcid.org/0000-0003-4243-984x>

<http://orcid.org/0000-0001-8282-4887>

منابع

- اسماعیل پور، نجما؛ رحیمیان، محمدحسن و قربانی، سحر (۱۳۹۱). بازآفرینی بافت‌های فرسوده شهری با تأکید بر بسیج اجتماعی، مطالعه موردی محله کشتارگاه در شهر یزد. مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، ۴ (۱۵)، ۱۴۰-۱۲۳.
- پژوهان، موسی و پورمقدم، زهرا. (۱۳۹۶). برنامه‌ریزی راهبردی گردشگری شهری با رویکرد بازآفرینی فرهنگ‌مبنا در بافت‌های تاریخی (مطالعه موردی: بافت قدیم شهر رشت). مطالعات شهری، ۷ (۲۷)، ۶۶-۵۳.
- پژوهان، موسی؛ مرادپور، نبی؛ قشقای، رضا و عاشوری شادهی، محبوبه (۱۳۹۷). کاربرد تحلیل عرصه‌های تصمیم‌گیری در بازآفرینی فرهنگ‌مبنا، با رهیافت گردشگری در محله‌های تاریخی (مطالعه موردی: محله ظهیرآباد تهران). پژوهش‌های جغرافیایی برنامه‌ریزی شهری، ۶ (۳)، ۵۳۰-۵۱۱.
- پوراحمد، احمد؛ حبیبی، کیومرث و کشاورز، مهناز (۱۳۸۹). سیر تحول مفهوم شناسی بازآفرینی شهری به‌عنوان رویکردی نو در بافت‌های فرسوده شهری. فصلنامه مطالعات شهر ایرانی-اسلامی، ۱۱ (۳)، ۹۲-۷۳.
- حسن‌زاده، مهرنوش و سلطان‌زاده، حسین (۱۳۹۵). طبقه‌بندی راهبردهای برنامه‌ریزی بازآفرینی بر اساس سطح پایداری بافت‌های تاریخی. فصلنامه مطالعات شهر ایرانی اسلامی، ۶ (۲۳)، ۲۹-۱۹.
- صیدایی، سید اسکندر و هدایتی‌مقدم، زهرا (۱۳۸۹). نقش امنیت در توسعه گردشگری. فصلنامه علوم اجتماعی دانشگاه آزاد شوشتر، ۴ (۸)، ۱۱۰-۹۷.
- فاخر، حسنعلی و حسینی گل افشانی، سید احمد (۱۳۹۶). بررسی رابطه بین شاخص‌های ذهنی مبتنی بر درک جامعه محلی و بهبود کیفیت صنعت گردشگری (مطالعه موردی: استان البرز). نشریه گردشگری شهری، ۴ (۴)، ۱۰۶-۹۱.
- فنی، زهره و محمدنژاد، علی (۱۳۸۹). نقش مدیریت شهری در توسعه گردشگری (مطالعه موردی: شهر رامسر). فصلنامه مطالعات گردشگری، ۴ (۱۱ و ۱۲)، ۱۲۲-۱۰۱.
- کرمی، تاج‌الدین. (۱۳۹۰). نابرابری فضایی در فرآیند گسترش کالبدی شهر (نمونه موردی: شهر تهران). رساله دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشکده علوم جغرافیایی، دانشگاه خوارزمی، تهران.
- کریم‌زاده، علی؛ شهریاری، کمال‌الدین و اردشیری، مهیار (۱۳۹۷). تحلیلی بر گردشگری شهری در

بازآفرینی بافت‌های تاریخی از دیدگاه ساکنین محلی با بهره‌گیری از روش تحلیل عاملی
(نمونه موردی: شهر شیراز). برنامه‌ریزی منطقه‌ای، ۸(۳۲)، ۱۴۰-۱۲۹.
لطفی، سهند (۱۳۹۰). تبارشناسی بازآفرینی شهری، چاپ اول، تهران، انتشارات آذرخش.
لطفی، سهند (۱۳۹۱). بازشناسی بازآفرینی شهری، از بازسازی تا نوزایی، تهران، انتشارات آذرخش
میرحسینی، زینب‌السادات و جهانبخش، حیدر (۱۳۹۵). بررسی تأثیر مؤلفه‌های کالبدی بافت تاریخی بر
امنیت محیطی گردشگران (مورد مطالعه: محله چرخاب شهر اردکان). هویت شهر، ۱۰(۲۸)،
۸۹-۱۰۴

یعقوبی، مهدی و شمس، مجید (۱۳۹۸). بازآفرینی بافت فرسوده با رویکرد توسعه پایدار (مطالعه
موردی: شهر ایلام). فصلنامه شهر پایدار، ۲(۱)، ۶۳-۷۷.

- Assefa, G., & Frostell, B. (2007). Social Sustainability and Social Acceptance in technology Assessment: A Case Study of Energy Technologies. *Technologies in Society*, 29(1), 63-78.
- Colantonio, A & Dixon, T. (2011). *Urban Regeneration & Social Sustainability: Best Practice from European Cities*. Wiley-Blackwell, 334 Pages
- Clark, T. N. (2002). Amenities Drive Urban Growth. *Journal of Urban Affairs* 24 (5), 493-515.
- Cunha, I.V., & Selada, I. (2009). Creative Urban Regeneration: The case of Innovation Hubs. *International Journal of Innovation and Regional Development*, 1(4), 494-501.
- Evans, G., & Shaw, P. (2004). *A Review of Evidence on the Role of Culture in Regeneration*. London, Department for Culture Media and Sport.
- Fagence, M. (1995). *City Waterfront Redevelopment for leisure, Recreation, and Tourism: Some Common Themes*, in S. J. Craig-Smith and M. Fagence (eds.), *Recreation and Tourism as a Catalyst for Urban Waterfront Redevelopment: An International Survey*, Westport. Praeger Publishers, pp. 135-156.
- Hall, C. M., & Page, S. J. (2001). *Tourism and Recreation*. London, Routledge.
- Herrero-Prieto, L. C., & Gomez-Vega, M. (2017). Cultural resources as a factor in cultural tourism attraction: Technical efficiency estimation of regional destinations in Spain. *Journal of Tourism Economics*, 23(2) 260-280.
- Jing yi, L., & Chung-Shing C. (2018). Local cultural vicissitudes in regional tourism development: A case of Zhuhai, *Tourism Management Perspectives* 25(1), 80-92.
- Landry, C. (2006). *Culture & Urban Regeneration: Integrated Approach, Finding and Conclusions of the URBACT Culture Network*, Lille: Agence d'urbanisme et de developpement.

- Law, C. (1993). *Urban Tourism: Attracting visitors to large cities*. London: Mansell.
- Li, K. X., Jin, Mengjie., & Shi, W. (2018). Tourism as an Important Impetus to Promoting Economic Growth: A Critical Review, *Tourism Management Perspectives*, 26(1), 135-142.
- Lugosi, P., Bell, D., & Lugosi, K. (2010). Hospitality, Culture and Regeneration: Urban Decay, Entrepreneurship and the Ruin Bars of Budapest, *Urban Studies Journal*, 47(14), 3079 - 3101.
- Postma, A., Buda, D. M., & Gugerell, K. (2017). The Future of City Tourism, *Journal of Tourism Futures*, 3(2), 95-101.
- Rogerson, Ch. M. (2012). Urban Tourism, Economic Regeneration and Inclusion: Evidence from South Africa. *Local Economy*, 28(2) 188–202.
- Rogerson, C. (2011). Urban Tourism and Regional Tourists: Shopping in Johannesburg, South Africa. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 103(2), 316-330.
- Stratan, A. P. (2015). Identifying Cultural Tourism Potentials in Republic of Moldova through Cultural Consumption among Tourists. *Procardia – Social and Behavioral Sciences*, 188 , 116–121.
- Swarbrooke, J. (2000). *Tourism, Economic Development and Urban Regeneration: A Critical Evaluation*, in M. Robinson, R. Sharpley, N. Evans, P. Long and J. Swarbrooke (eds.), *Developments in Urban and Rural Tourism: Reflections on International Tourism*, Sunderland. Business Education Publishers, 269-285.
- Swarbrooke, J., & Horner, S. (2001). *Business Travel and Tourism*, Oxford: Butterworth Heinemann.
- Ulldemolins, J. R. (2014). Culture and Authenticity in Urban Regeneration Processes: Place Branding in Central Barcelona. *Urban Studies*, 14(51) 1-11.
- UNCTAD. (2008). *Creative Economy*. http://www.unctad.org/Creative_Economy; and <http://ssc.undp.org> Creative Economy.
- Wickens, E. (2016). The Consumption of Cultural Experiences in City Tourism, *Tourism and Hospitality Research*, 3(17) 264-271.
- OECD. (2009). Productivity and Jobs in a Globalized World. OECD.org. United States.
- Yi, I. C., & Hsing, W.C. (2009). Cultural Urban Regeneration and Community Mobilization: The Case of the Taipei Bao: a Temple Area, Taiwan. *Journal of Urban Studies*, 46(7) 1317–1342.

In Persian

- smacilpour, N., Rahimain, M. & Ghorbani, S., (1391). Regeneration of urban worn-out structures with an emphasis on social mobilization, (Case study: Khoshtargah Nieghborhood, Yazd City). *Urban-Regional Researches Journal*: 4(15), 140-123

- Paghohan, M. & Pourmoghadam, Z. (1396). Strategic planning of urban tourism with the approach of recreating culture-based in historical contexts, (case study: Old texture of Rasht City). *Urban studies Journal: 7 (27)*, 53-66.
- Paghohan, M., Moradpour, N., Ghashghaee, R. & Ashouri Sh. M. (1397). Application of Decision Making Analysis in Recreating Culture-Based Culture with Tourism Approach in Historic Neighborhoods (Case Study: Zahirabad Neighborhood, Tehran). *Geographycal Researches of Urban planning: 6(3)*. 511-530.
- Pourahmad, A., Habibi, K. & Keshavarz, M. (1389). The evolution of the concept of urban regeneration as a new approach in worn-out urban contexts. *Iranian-Islamic City Studies Quarterly: 1 (3)*. 73-92.
- Hasanzadeh, M. & Soltanzadeh, H., (1395). Classification of regeneration planning strategies based on the level of sustainability of historical contexts. *Iranian Islamic City Studies Quarterly: 6(23)*19-29
- Seydaee, S. A., & Hedayati Moghadam, Z. (1389). The role of security in tourism development. *Quarterly Journal of Social Sciences, Shushtar Islamic Azad University: 4(8)*, 97-110
- Fakher, H. & Hosaini Golafshani, S. A., (1396). Investigating the Relationship between Mental Indicators Based on Local Community Perception and Improving the Quality of Tourism Industry (Case Study: Alborz Province). *Journal of Urban Tourism: 4(4)*, 91-106
- Fanni, Z. & Mohammadneghad, A. (1389). The role of urban management in tourism development (Case study: Ramsar city). *Quarterly Journal of Tourism Studies, 4 (11-12)*, 101-122
- Karami, T. (1390). Spatial inequality in the process of physical expansion of the city (Case study: Tehran), PhD thesis in Geography and Urban Planning, Faculty of Geographical Sciences, Kharazmi University, Tehran, Iran
- Karimzadeh, A., Shahriari, K. & Ardeshiri, M. (1397). An Analysis of Urban Tourism in Recreating Historical Textures from the Perspective of Local Residents Using Factor Analysis Method (Case Study: Shiraz City). *Regional Planning Journal: 8(32)* 129-140
- Lotfi, S. (1390). *The genealogy of urban regeneration*, (2nd ed.) Tehran: Azarakhsh Pub.
- Lotfi, S., (1391). *Recognition of urban regeneration*, Tehran: Azarakhsh Pub.
- Mirhosaini, Z. & Jahanbakhsh, H. (1395). Investigating the effect of physical components of historical context on the environmental security of tourists (Case study: Charkhab neighborhood of Ardakan city). *City identity Quarterly: 10(28)* 89 – 104.
- Yaghobi, M., & Shams, M. (1398). Reconstruction of worn tissue with sustainable development approach (Case study: Ilam city). *Sustainable City Quarterly: 2(1)*، 63-77